

**KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH
XUSUSIYATLARI**

G'affarova Nazira Fayzulla qizi

TAFU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Abdusattorova Mushtariy Yodgor qizi

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti talabasi

Annotatsiya: Tezisdá kichik maktab yoshi davridagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlari va ushbu bosqichning shaxs shakllanishidagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida yetakchi faoliyatning o'yindan o'qishga o'tishi, ixtiyoriy diqqat, mantiqiy xotira va nutqning rivojlanishi tahlil qilinadi. Shuningdek, kichik maktab yoshidagi inqirozlar va bolaning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonidagi psixologik o'zgarishlar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, psixik rivojlanish, o'quv faoliyati, ixtiyoriy diqqat, mantiqiy tafakkur.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности психического развития детей младшего школьного возраста и значение этого этапа в формировании личности. В ходе исследования анализируются переход ведущей деятельности от игры к обучению, развитие произвольного внимания, логической памяти и речи. Также уделяется внимание кризисам младшего школьного возраста и психологическим изменениям в процессе социальной адаптации ребенка.

Ключевые слова: младший школьный возраст, психическое развитие, учебная деятельность, произвольное внимание, логическое мышление.

Abstract: This article highlights the characteristics of mental development in primary school-aged children and the significance of this stage in personality formation. The study analyzes the transition of the leading activity from play to learning, as well as the development of voluntary attention, logical memory, and speech. It also discusses the crises of early school age and psychological changes during the child's social adaptation process.

Keywords: primary school age, mental development, learning activity, voluntary attention, logical thinking.

KIRISH: Inson kamoloti zanjirida kichik maktab yoshi (6-7 yoshdan 10-11 yoshgacha) alohida va hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning hayot tarzi butunlay o'zgaradi: u bog'cha yoshidagi o'yin muhitidan mas'uliyatli ijtimoiy majburiyat — o'qish jarayoniga o'tadi. Mazkur o'tish davri bolaning nafaqat ijtimoiy mavqeyini, balki uning butun psixik dunyosini qayta shakllantiradi.

Kichik maktab yoshidagi rivojlanishning o'ziga xosligi shundaki, bu davrda "o'quv faoliyati" yetakchi faoliyat turiga aylanadi. Bolaning idroki, xotirasi, diqqati va tafakkuri yangi sifat bosqichiga ko'tariladi — endi ular ixtiyoriy va ongli xarakter kasb eta boshlaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agar ushbu yoshda mantiqiy tafakkur va mustaqil o'rganish ko'nikmalari to'g'ri shakllantirilmasa, keyingi o'smirlilik davrida intellektual va shaxsiy rivojlanishda jiddiy muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Bugungi tezkor axborot almashinuvi davrida kichik maktab yoshidagi bolalarning psixik rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish o'ta dolzarbdir. Zero, bolaning maktab muhitiga moslashuvi (adaptatsiyasi) va uning o'zlashtirish darajasi bevosita psixik jarayonlarning barqarorligiga bog'liq. Ushbu maqolada biz kichik maktab yoshidagi bolalarning kognitiv jarayonlari, irodaviy sifatlari

va hissiy dunyosidagi eng muhim o'zgarishlarni tahlil qilish orqali, ularning samarali rivojlanishi uchun zarur bo'lgan psixologik shart-sharoitlarni ko'rib chiqamiz.

ASOSIY QISM: Tafakkurning rivojlanishi: Ko'rgazmali-obrazli tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o'tish. Kichik maktab yoshidagi bolaning eng katta psixik o'zgarishi uning tafakkurida yuz beradi. Bu davrda bola narsa va hodisalarni shunchaki ko'rib emas, balki ularning ichki bog'liqliklarini mantiqiy tushunishga harakat qiladi. Mashhur psixolog Jan Piaje ta'kidlaganidek, bu yoshda bola "konkret operatsiyalar" bosqichiga o'tadi. Ya'ni, u tahlil qilish (analiz), sintez qilish va umumlashtirish kabi aqliy operatsiyalarni bajara boshlaydi. Biroq, ularning mantiqi hali ham aniq misollar va ko'rgazmali qurollarga tayanadi. Shuning uchun darsda mavhum tushunchalarni doimo hayotiy misollar bilan bog'lash muhimdir.

Ixtiyoriy diqqatning shakllanishi. Maktabga kelgunga qadar bolada asosan ixtiyorsiz diqqat (yorqin va qiziqarli narsalarga o'z-o'zidan chalg'ish) ustun bo'ladi. Maktab ta'limi esa boladan ixtiyoriy diqqatni, ya'ni qiziq bo'lmas-da, kerakli narsaga diqqatni jamlashni talab qiladi. Kichik maktab yoshining boshida bola diqqatini 10-15 daqiqadan ortiq ushlab tura olmaydi. Yosh ulg'aygan sayin (3-4-sinflarga kelib) diqqatning barqarorligi va ko'lami kengayadi. Bu davrda bolada diqqatni bir obyektidan ikkinchisiga ko'chirish va taqsimlash ko'nikmalari shakllana boshlaydi.

Xotiraning mazmunan o'zgarishi: Mexanik xotiradan mantiqiy xotiraga. Kichik maktab yoshidagi bolalar ma'lumotlarni yod olishga juda moyil bo'ladilar. Biroq, ta'lim jarayoni ulardan materialni shunchaki takrorlashni emas, balki tushunib yodlashni (mantiqiy xotirani) talab qiladi. Bolalar matnni qismlarga bo'lish, reja tuzish va asosiy fikrni ajratish orqali eslab qolishni o'rganadilar. Bu davrda ko'ruv (vizual) xotirasi kuchli rivojlangan bo'ladi,

shuning uchun rasmlar, sxemalar va jadvallar ma'lumotni eslab qolishda katta yordam beradi.

Irodaviy sifatlar va o'z-o'zini boshqarish. O'quv faoliyati boladan o'z xohishlarini jilovlashni va "xohlayman" emas, "kerak" tamoyili asosida harakat qilishni talab etadi. Bu davrda bolada maqsad sari intilish, matonat va o'z xatti-harakatlarini baholash kabi irodaviy sifatlar shakllanadi. Bolaning o'ziga bo'lgan bahosi (samootsenka) asosan o'qituvchining bahosi va tengdoshlari orasidagi o'rniga qarab shakllana boshlaydi.

Nutq madaniyati va ichki nutqning shakllanishi. Kichik maktab yoshida bolaning nutqi nafaqat miqdoran (so'z boyligi ortishi), balki sifat jihatidan ham o'zgaradi. Bolada yozma nutq shakllana boshlaydi, bu esa eng murakkab psixik jarayonlardan biridir. Yozma nutq boladan fikrni tizimlashtirishni va qat'iy qoidalarga bo'ysunishni talab qiladi. Shuningdek, bu davrda ichki nutq (o'zi uchun gapirish, fikrlarni ichida rejalashtirish) rivojlanadi. Ichki nutq bolaning o'z intellektual harakatlarini nazorat qilishi va muammolarni yechishda mantiqiy ketma-ketlikni belgilashi uchun poydevor bo'ladi.

Ijtimoiy moslashuv va "O'qituvchi" fenomenining o'rnini. Kichik maktab yoshidagi bolaning hayotida ota-onadan tashqari yangi nufuzli shaxs — O'qituvchi paydo bo'ladi. Bola uchun o'qituvchining bahosi va munosabati uning o'ziga bo'lgan ishonchini belgilaydi. Bu yoshda "o'quvchi" maqomi bolada mas'uliyat hissini uyg'otadi. Agar bola o'quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishsa, unda mehnatsevarlik va kompetentlik hissi shakllanadi. Aks holda (doimiy past baholar va tanqidlar natijasida), bolada o'ziga nisbatan ishonchsizlik va "pastlik kompleksi" (inferiority complex) ildiz otishi mumkin.

Kichik maktab yoshidagi inqiroz (7 yosh inqirozi). Maktabga o'tish davrida bolada "bolalik beg'uborligi"ning yo'qolishi kuzatiladi. Bola o'z

hissiyotlarini tushuna boshlaydi (masalan, u nafaqat xafa bo‘ladi, balki "men xafaman" deb anglaydi). Bu davrda bolada o‘zini kattalardek tutishga urinish, qaysarlik yoki o‘zini ko‘rsatishga moyillik kuchayishi mumkin. Bu inqiroz bolaning ijtimoiy dunyoga kirib borishi uchun zaruriy o‘tish bosqichidir.

XULOSA: Kichik maktab yoshi davri bolaning psixik taraqqiyotida tub burilish bosqichi hisoblanadi. Bu davrda yetakchi faoliyatning o‘yindan o‘quv faoliyatiga almashishi natijasida bolaning kognitiv jarayonlarida sifat o‘zgarishlari yuz beradi. Ixtiyorsiz diqqat va mexanik xotira o‘rnini ongli ravishda boshqariladigan ixtiyoriy diqqat hamda mantiqiy xotira egallaydi. Kichik maktab yoshidagi bolaning psixik rivojlanishi faqatgina bilim olish bilan cheklanmaydi. Bu jarayonda bolaning ijtimoiy muhitga moslashuvi, o‘z-o‘zini anglash darajasi (refleksiya) va irodaviy sifatlarining shakllanishi markaziy o‘rin tutadi. O‘qituvchi va ota-onalar tomonidan beriladigan baho bolaning shaxsiy "Men" konsepsiyasi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini belgilab beruvchi asosiy omildir. Kichik maktab yoshidagi bolaning psixik imkoniyatlari juda keng, biroq ular hali shakllanish jarayonida bo‘ladi. Shu sababli, ta’lim jarayonini tashkil etishda bolaning yoshiga xos psixologik yangilanishlarni (neoformatsiyalarni) inobatga olish, darslarni ko‘rgazmalilik va mantiqiylik asosida qurish zarur. Zero, aynan shu bosqichda poydevori qo‘yilgan intellektual va hissiy ko‘nikmalar bolaning kelgusidagi barcha muvaffaqiyatlari uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. — M.: Eksmo, 2005. — 352-384-betlar.
2. Elkonin D.B. Psixologiya obucheniya mladshego shkolnika. — M.: Znanie, 1989. — 112-145-betlar.
3. G‘oziyev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. — T.: O‘qituvchi, 2010. — 140-165-betlar.

4. Nishonova Z.T. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. — T.: Fan va texnologiya, 2014. – 208-230-betlar.
5. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 2001. – 125-150-betlar.
6. Davydov V.V. Problemi razvivayushego obucheniya. — M.: Pedagogika, 1986. – 85-110-betlar.
7. Shapar V.B. Prakticheskaya psixologiya. Instrumentariy. — Rostov-na-Donu: Feniks, 2005. – 190-215-betlar.